

O'ZBEK VA FRANSUZ TILLARIDA YURIDIK TERMINOLOGIYANI TARJIMA QILISH USULLARI

Xamidova Nargiza Yusufvna

*O'zDJTU Roman-german tillari
tarjimashunosligi kafedrası katta o'qituvchisi*

Yusupova Komila Umidbek qizi

*O'zDJTU Tarjimonlik fakulteti
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Maqolada o'zbek tilidan fransuz tiliga yuridik terminlarni tarjima qilishning asosiy usullari tahlil qilinadi. Turli huquqiy tizimlar o'rtasidagi farqlar tarjimada ekvivalentlikni ta'minlashga ta'sir etuvchi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi hamda ekvivalent tarjima, kalka, transliteratsiya, deskriptiv tarjima va adaptatsiya usullari misollar asosida yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *yuridik terminologiya, yuridik tarjima, tarjima usullari, huquqiy tizimlar, ekvivalentlik, adaptatsiya*

Abstract . *The article analyzes the main methods of translating legal terminology from Uzbek into French. Particular attention is paid to translation difficulties caused by differences between legal systems, as well as to such translation techniques as equivalent translation, calque, transliteration, descriptive translation, and adaptation, illustrated with relevant examples.*

Keywords: *legal terminology, legal translation, translation methods, legal systems, equivalence, adaptation*

Аннотация. *В статье рассматриваются основные способы перевода юридической терминологии с узбекского языка на французский. Анализируются трудности, обусловленные различиями правовых систем, а также*

раскрываются такие методы перевода, как эквивалентный перевод, калькирование, транслитерация, описательный перевод и адаптация на конкретных примерах.

Ключевые слова: *юридическая терминология, юридический перевод, методы перевода, правовые системы, эквивалентность, адаптация.*

O'zbek tilidan fransuz tiliga yuridik terminlarni tarjima qilish nafaqat lingvistik, balki huquqiy kompetensiyani ham talab qiladigan murakkab vazifadir. Badiiy yoki texnik tarjimadan farqli o'laroq, yuridik tarjima nafaqat ma'no jihatidan ekvivalentlikni, balki huquqiy aniqlikni ham ta'minlashi lozim. Yuridik tushunchalarni noto'g'ri yoki aniq bo'lmagan tarzda berish hujjatlarning yuridik kuchini yo'qotish, huquqiy nizolar kelib chiqishi va huquqni qo'llashda noaniqlik yuzaga kelishi kabi jiddiy huquqiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Yuridik til an'anaviy ravishda yuqori darajadagi rasmiylik, barqaror terminologiya, murakkab sintaktik tuzilma va o'ziga xos uslub bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, har bir milliy huquq tizimi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu terminlarga aniq ekvivalentlarni topishni qiyinlashtiradi. Bu ayniqsa o'zbek va fransuz tillari o'rtasidagi tarjimada dolzarbdir, chunki O'zbekiston va Fransiya huquq tizimlari bir qator farqlarga ega.

Yuridik terminlarni tarjima qilishdagi asosiy muammolardan biri — turli huquqiy tizimlarga mansub terminlar o'rtasida to'liq semantik va funksional ekvivalentlikning mavjud emasligidir. Masalan, fransuz huquqida mavjud bo'lgan «**délit**» tushunchasi o'zbek huquqiy tizimida kontekstga qarab «**huquqbuzarlik**» yoki «**jinoyat**» deb tarjima qilinishi mumkin, chunki fransuzlarning jinoyatlar tasnifi (crime, délit, contravention) o'zbek huquqida mavjud bo'lgan turli og'irlik darajasiga ega jinoyatlar tasnifidan farq qiladi. Yuridik tarjimaning yana bir muhim jihati shundaki, ko'plab terminlar milliy huquqiy an'ana bilan belgilanadigan qat'iy mustahkamlangan ma'nolarga ega bo'ladi. Masalan, o'zbek huquqida «**mulk**»

tushunchasi o‘ziga xos xususiyatlarga ega, fransuz tilida esa huquqiy kontekstga qarab u bir nechta terminlar bilan ifodalanishi mumkin: **propriété**, **possession**, **usufruit** va boshqalar.

Tarjimon eng maqbul tarjima usulini tanlashi zarur. Yuridik tarjimada quyidagi asosiy usullar qo‘llaniladi:

- **Ekvivalent tarjima** – yuridik termin tarjima tilida aniq ekvivalentga ega bo‘lgan hollarda qo‘llaniladi.
- **Kalka usuli (so‘zma-so‘z tarjima)** – terminlarning so‘zma-so‘z tarjimasi, bu usul termin tuzilmasi tarjima tilida tushunarli bo‘lganda ishlatiladi.
- **Transliteratsiya** – termin bir huquqiy tizimga xos bo‘lib, tarjima tilida aniq ekvivalentga ega bo‘lmasa qo‘llaniladi.
- **Deskriptiv tarjima** – aniq ekvivalent mavjud bo‘lmaganda ishlatiladi va termin ma’nosini tushuntirishni talab qiladi.
- **Adaptatsiya** – tarjima qilinayotgan terminni mamlakat huquqiy normalariga moslashtirish zarur bo‘lganda qo‘llanadi.

Har bir usulning o‘ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud. Masalan, ekvivalent tarjima eng aniq hisoblanadi, lekin huquqiy tizimlar bir xil bo‘lmaganligi sababli har doim qo‘llanib bo‘lmaydi. Kalka usuli ba’zi terminlarni tarjima qilishda foydali bo‘lishi mumkin, ammo har doim ularning ma’nosini to‘liq aks ettirmaydi. Deskriptiv tarjima termin mohiyatini ochishga imkon beradi, ammo matnni juda uzun qilib yuborishi mumkin. Yuridik tarjimada faqat tarjima usulini tanlash emas, balki huquqiy kontekstni hisobga olish ham muhimdir. Bir xil termin turli huquq sohalarida turlicha ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, fransuz huquqidagi «**contrat**» termini kontekstga qarab «**shartnoma**» yoki «**kontrakt**» ma’nolarini bildirishi mumkin. Shuningdek, yuridik tarjima ko‘pincha rasmiy hujjatlarni — qonunchilik aktlari, shartnomalar, sud qarorlari va huquqiy xulosalarni tarjima qilishni talab qiladi. Bunday hollarda tarjimon nafaqat ma’noni to‘g‘ri yetkazishi, balki tarjima qilinayotgan mamlakatning huquqiy va uslubiy normalariga ham rioya qilishi lozim.

Shunday qilib, yuridik terminlarni tarjima qilish nafaqat ma'lumotni yetkazish vazifasi bo'lib, balki yuqori darajadagi professionalizm, huquqiy bilim va o'zbek hamda fransuz huquq tizimlari o'rtasidagi farqlarni chuqur tushunishni talab qiladi.

Yuridik terminologiyani tarjima qilish yuridik tarjimaning eng murakkab jihatlaridan biri bo'lib, u aniqlik, izchillik va nafaqat manba tili, balki tarjima tilidagi huquqiy normalarga muvofiqlikni talab qiladi. Kontekstga qarab tarjimonlar yuridik terminlarni turli usullar bilan tarjima qiladilar. Ularning asosiylarini aniq misollar bilan ko'rib chiqamiz.

1. Ekvivalent tarjima. Ushbu usul, agar tarjima tilidagi huquqiy tizimda yuridik terminning aniq ekvivalenti mavjud bo'lsa qo'llaniladi. Ekvivalent tarjima eng yaxshi variant hisoblanadi, chunki u tushuntirishni talab qilmaydi va terminlar o'rtasidagi aniq moslikni kafolatlaydi. Masalan: Shartnoma – Contrat, Mas'uliyat – Responsabilité, Mulk – Propriété, Majburiyat – Obligation.

2. Kalka usuli (so'zma-so'z tarjima). Kalka usuli terminlarni so'zma-so'z tarjima qilishni nazarda tutadi. Ushbu usul, agar termin tuzilmasi so'zma-so'z tarjimada ma'noni saqlashga imkon bersa qo'llaniladi. Masalan: Xususiy huquq - Droit privé, Davlat prokurori - Accusateur public.

3. Transliteratsiya. Transliteratsiya, agar termin tarjima tilida aniq ekvivalentga ega bo'lmasa va manba tilidagi huquqiy tizimga xos noyob hodisa bo'lsa qo'llaniladi. Masalan: Tergov qo'mitasi - Comité d'enquête. Ushbu usul kam qo'llaniladi, chunki transliteratsiya qilingan terminlar qo'shimcha tushuntirishni talab qiladi va tarjima tilidagi o'quvchilar uchun tushunarsiz bo'lishi mumkin.

4. Deskriptiv (tavsifiy) tarjima. Agar manba tilidagi termin to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega bo'lmasa, deskriptiv tarjima qo'llaniladi, u termin ma'nosini tushuntiradi. Masalan: Layoqatsizlik - Incapacité juridique d'exercer ses droits en raison d'un état de santé (sog'liq holati sababli huquqlarini amalga oshira olmaslik). Deskriptiv tarjima aniqlikni ta'minlaydi, lekin uning kamchiligi shundaki, matnni uzunroq qiladi.

5. Adaptatsiya. Adaptatsiya – bu terminni ma’nosi bo’yicha o’xshash, lekin tarjima tilidagi huquqiy tizimga mos keladigan ekvivalent bilan almashtirish jarayoni.

Masalan: Prokuror - Procureur (Fransiyada prokurorning vakolatlari O’zbekistondagidan farq qiladi, shuning uchun termin adaptatsiyasi talab etiladi). Ijro ishlarini yuritish - Procédure d’exécution forcée (Fransuz huquqida aniq ekvivalent yo’q, lekin eng yaqin tushunchadir). Adaptatsiya usuli ko‘pincha sud qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlarni tarjima qilishda ishlatiladi, chunki u so‘zma-so‘z tarjima qilmasdan yuridik mazmunni saqlash imkonini beradi.

Tarjima usulini tanlash kontekstga va tarjima tilidagi huquqiy tizimda ekvivalent mavjudligiga bog‘liq. Ko‘pchilik hollarda ekvivalentlar qo‘llaniladi, ammo aniq moslik mavjud bo‘lmagan hollarda adaptatsiya yoki deskriptiv tarjima ishlatiladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilidan fransuz tiliga yuridik terminlarni tarjima qilish murakkab va mas’uliyatli jarayon bo‘lib, nafaqat lingvistik, balki yuridik bilimlarni ham yuqori darajada talab qiladi. Tarjimon faqat til ko‘nikmalariga ega bo‘lishi bilan cheklanmay, ikki huquqiy tizimni ham yaxshi tushunishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Gemar J.-K. *Traduire le droit: Essais de jurilinguistique*. – Paris: Éditions La Maison du Droit, 2019. – 432 b.
2. Nishonov P. *Fransuz va o‘zbek tillari yuridik terminologiyasining qiyosiy-tipologik tadqiqi: Filol.fan. nomz. diss... avtoref*. – Toshkent, 2009. – 17 b.
3. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебное пособие. – Москва: Высшая школа, 2017. – 496 с.
4. Кулаженко В.А. Юридический перевод и его особенности: Монография. – Санкт Петербург: Юрайт, 2018. – 320 с.
5. Глушенко О.А. Юридическая терминология в межкультурной коммуникации: перевод и интерпретация. – Москва: Проспект, 2019. – 280 с.